

UN COMPLEX ARHEOLOGIC APARTINÎND CULTURII COȚOFENI DESCOPERIT LA CEFA (JUD. BIHOR)

de
IOAN CRIȘAN

Cu prilejul lucrărilor de excavație desfășurate în hotarul localității Cefa, pe locul numit de săteni „Feleștăniar“, în vederea amenajării unei rețele de irigații cu conducte îngropate, au fost identificate mai multe situri arheologice, aparținând unor epoci diferite.

În peretele unuia dintre șanțuri, săpat în dreapta drumului comunal Cefa—Gepiu, paralel cu drumul, aproape de cantonul de cale ferată, a apărut o pată mare de culoare cărămidie. Observațiile făcute cu ocazia operațiunii de salvare au dus la concluzia că ne aflăm în fața unei gropi al cărei conținut se prezenta ca un conglomerat de diverse materiale. Datorită unor condiții specifice materialele din groapă au făcut priză, formînd un adevărat bloc monolitic ce a putut fi „dezasamblat“ cu mare greutate. „Blocul“ avea forma unui con cu înălțimea de 1 m al cărui vîrf se afla la 40 cm sub nivelul actual de călcare, iar baza, cu diametrul de 1,50 m, la 1,20 m adîncime.

Inventarul gropii, alcătuit, în principal, din resturi ceramice puternic arse secundar, împreună cu care s-au găsit fragmente de oase animale calcinate, cochilii de melc, pămînt ars, cărbuni și cenușă ne face să credem că este vorba de o groapă menajeră, fără a exclude ipoteza că materialele descoperite alcătuiau un complex ritual ars intenționat.

Materialul ceramic constă din bucăți mari de chirpic, unele cu amprente de pari, din numeroase fragmente de vase și alte obiecte.

Din marca cantitate de cioburi de vase au fost întregite două ulcioare. Sînt recipiente voluminoase cu gîtul cilindric, prevăzute cu toartă în bandă lată ce unește marginea răsfrîntă cu partea superioară a umărului.

Primul ulcior, de dimensiuni apreciabile ($I=36,5$ cm, $dg.=12,5$ cm, $df.=13$ cm), prezintă în jurul gîtului două rînduri de impresiuni semilunare formînd o manșetă sub care au fost trasate linii verticale. Spațiul dintre linii este umplut cu șanțulețe adînci dispuse în unghi. Spre fund șanțulețele dispar, cedînd locul unei suprafețe negative. Pe corpul vasului benzile incizate alternează cu benzi neornamentate. Ulciorul, ca de altfel majoritatea vaselor, a fost lucrat din pastă de uz comun în care s-au folosit ca ingrediente nisip, pietricele și cioburi pisate. Puternic ars secundar, vasul are culoarea roșie-cărămidie cu pete cenușii (cenușiul fiind probabil culoarea inițială), neagră spre fund. (Pl. I).

Al doilea ulcior (Pl. II) modelat dintr-o pastă mai bună de culoare cărămidie, acoperită cu un slip subțire, este lipsit de decor, cu excepția

torții, prevăzută cu — apariție rară — găuri perforate. Deși de dimensiuni mai mari (I=44 cm, dg.=12 cm, df.=13 cm) are pereții mai subțiri decât primul ulcior.

Cîteva fragmente din corp împreună cu o parte din toartă puternică sugerează o altă piesă de același tip, foarte asemănătoare cu prima, dar, pare-se, mai pîntecoasă. Similare sînt culoarea și decorul, unele benzi verticale ornamentate, mai late, fiind flancate de impresiuni liniare în poziție orizontală. (Pl. III/1).

De la al patrulea ulcior s-a păstrat numai toarta foarte lată, crestată pe margini, decorată cu „ace de brad“. (Pl. V/2).

Numeroase fragmente aparțin altor vase cu gîtul strîns și marginea trasă în afară, la baza gîtului avînd practicate salbe de impresiuni (Pl. III/2—3; Pl. IV/1—4). Corpul unora dintre acestea era decorat cu șanțulețe incizate dispuse în căpriori (Pl. V/1).

Pe baza analizei atente a materialului mai pot fi reconstituite, cu aproximație, alte vase de tipuri diferite.

Dintre acestea unul este un vas de uz comun destul de încăpător cu gura evazată. Partea superioară este ușor curbată spre interior, umărul jos scos în afară formînd diametrul maxim al vasului, partea inferioară probabil tronconică. Pe marginea ornată cu trei rînduri suprapuse de impresiuni ovale prezintă două torți sub formă de ansa cornuta (Pl. VI/1, 2). Inegal ars secundar, are suprafața exterioară de culoare cărămizie și roșie-cărămizie pe alocuri.

Altul este o strachină bitronconică, modelată din lut bine frămîntat de culoare cărămizie, cu partea inferioară mai înaltă. Pe umăr are două torți în bandă, între care au fost practicate două șiruri de impresiuni semilunare (Pl. VI/3).

Acestora li se alătură două borcane de mărime mijlocie cu pereții ușor curbați, gura evazată și fundul profilat (Pl. VII/1—2).

Mai rețin atenția două fragmente de buză, unul dintr-un vas cu gura trompetiformă, celălalt avînd marginea crestată (Pl. VIII/1, 2), și două torți, una în bandă, cealaltă tubulară (Pl. VIII/3, 4).

Restul fragmentelor nu indică forme de vase, unele prezentînd doar elemente de decor constînd din „ramuri de brad“ și benzi hașurate mărginite de impresiuni semilunare (Pl. VIII/5, 7), linii oblice, șanțulețe înguste formînd triunghiuri îngropate și șanțulețe late dispuse în unghi (Pl. VIII/3, 6, 8; Pl. IX/1)¹. Cea mai mare parte a fragmentelor de vase este lipsită de decor.

Din groapă au mai ieșit la lumină o jumătate de roțiță de culoare roșie-cărămizie și bucăți sfărîmicioase, carbonizate, dintr-un alt obiect de acest fel, întregibil, ambele putînd servi ca prîsnele de fus sau roțițe de la care de cult (Pl. IX/3, 4).

Resturile animale sînt cochilii mari de melc și bucăți calcinate de corn de cerb și de căprior. Între acestea se distinge un fragment de piesă perforată din corn de cerb, folosită ca săpăligă (Pl. IX/5).

¹ Analizînd fenomenul Coțofeni în studiul *Note asupra culturii Coțofeni*, apărut în *Lucrări științifice*, I 1967, S. Dumitrașcu remarcă: „Astfel, conținutul ceramicii culturii Coțofeni îl dă stilistic ceramica incizată cu linii, ciupituri, șiruri de alveole, incizii dezordonate sau briulețe alveolate“ (p. 87).

Din punct de vedere cronologic descoperirea de la Cefa—Feleştăniar poate fi încadrată, fără îndoială, în prima fază a fenomenului cultural Coțofeni². Ulcioarele de mari dimensiuni cu toartă în bandă lată, puternică, sînt utilizate pe întreaga durată a acestei culturi, în timp ce benzile verticale umplute cu șanțulețe adîncite sub forma acelor de brad sau dispuse în căpriori și găurile perforate sînt tipice pentru faza I³. Foarte obișnuit pentru această perioadă este vasul de dimensiuni mari, înalt, cu gura evazată, avînd două torți ce depășesc marginea și se fixează puțin mai jos, ca dealtfel și decorul de sub margine⁴.

Analogii pentru ceramica de la Cefa—„Feleştăniar” există în întreaga arie locuită de comunitățile culturii Coțofeni⁵. În Crișana ulciorul, formă de vas care predomină în descoperirea de la Cefa, mai apare în Peștera Moanei de lingă Șuncuius, unde a fost descoperit un exemplar întreg⁶, și probabil la Oradea—Salca⁷ și Livada de Bihor⁸, după cum lasă să se întrevadă cîteva fragmente provenite din aceste două stațiuni. Vasul de uz comun cu gura evazată ornată pe margine este prezent la Oradea—Salca⁹ și Păușa¹⁰, iar strachina bitronconică cu impresiuni pe umăr este sesizabilă între materialele provenite de la Oradea—Salca¹¹ și Livada de Bihor. Decorul cu linii incizate și șanțulețe late se întîlnește pe ceramica de la Girișul de Criș¹², Sîntandrei¹³, Oradea—Salca¹⁴, Livada de Bihor, Păușa, Tinca¹⁵ și mai departe spre nord la Cubulcut¹⁶ și spre sud la Cuied¹⁷ pe valea Crișului Alb.

Cantitatea mare de material dezgropat dintr-un singur punct și pămîntul pigmentat și presărat cu cioburi scos la suprafață în apropiere documentează o așezare Coțofeni stabilă ai cărei locuitori practicau agri-

² P. I. Roman, în monografia *Cultura Coțofeni*, (Ed. Acad. R.S.R., București, 1976), deosebește pe parcursul evoluției acestui fenomen cultural, trei perioade: perioada de formare (faza I), perioada de cristalizare (faza a II-a) și perioada clasică (faza a III-a).

³ *Ibidem*, p. 37.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, pl. 53—67.

⁶ N. Chidioșan, *O descoperire arheologică de excepție, în Crișana, 1960*, nr. 10453, p. 2.

⁷ P. I. Roman, *op. cit.*, pl. 66/7, 11.

⁸ Materialul se află la Complexul Muzeal Județean Bihor.

⁹ P. I. Roman, *op. cit.*, pl. 66/5.

¹⁰ Materialele se află la Complexul Muzeal Județean Bihor și în colecția Institutului de Subingineri din Oradea.

¹¹ P. I. Roman, I. I. Némethi, *Cultura Baden în România*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1978, pl. 75/2.

¹² S. Dumitrașcu, *Colecția arheologică „Eugen Potoran” (Notiță asupra istoriei vechi a hotarului unui sat)*, în *Lucrări științifice*, I, 1967, p. 73; Idem, *Așezarea Coțofeni de la Giriș-Rituri*, în *Lucrări științifice*, II, 1968, p. 259, pl. I, II; P. I. Roman, I. I. Némethi, *op. cit.*, pl. 69/4—12; 70/4—8, 10.

¹³ S. Dumitrașcu, N. Tăutu, *Descoperiri arheologice din hotarul comunei suburbane Sîntandrei*, extras din comunicări susținute la sesiunile închinat semicentenarului unirii Transilvaniei cu România, Oradea, 1968, p. 1.

¹⁴ P. I. Roman, *op. cit.*, pl. 66/5, 7, 8, 11; P. I. Roman, I. I. Némethi, *op. cit.*, pl. 73/8, 12, 13; 74/6—13; 75/5, 6, 9, 10.

¹⁵ Informație de la S. Dumitrașcu, Oradea.

¹⁶ P. I. Roman, I. I. Némethi, *op. cit.*, pl. 73/4—7.

¹⁷ Fl. Dudaș, *Descoperiri eneolitice pe valea Crișului Alb (ținutul Zarandului)*, în *Crisia*, VI, 1976, p. 23—24, 28, pl. 1/22—26; 11/1—8.

cultura și meșteșugurile casnice într-o zonă considerată a fi fost locuită cu preponderență de triburi purtătoare ale culturii Baden¹⁸. Printre vestigii au fost găsite și două cioburi aparținând unor vase Baden (Pl. VIII/1; Pl. IX/2); dispunerea impresiunilor pe marginea benzilor incizate fiind de asemenea de sorginte badeniană¹⁹. Apariția, deși în proporție redusă a elementelor Baden probează un schimb de bunuri între cele două populații și culturi ce vor da naștere, împreună cu alți factori, populației și civilizației trace.

În concluzie, descoperirea de la Cefa, cea mai vastă pînă în prezent, se alătură celorlalte descoperiri de acest fel din Crișana²⁰, dovedind că penetrația spre vest a triburilor Coțofeni a fost mai puternică în sudul decît în nordul acestui ținut. Nu știm încă dacă este vorba de o pătrundere masivă în cîmpia joasă sau de infiltrări sporadice, însă vestigiile scoase la lumină la Cefa atestă prezența populației indoeuropene care a vehiculat cultura Coțofeni într-un punct avansat spre vest încă în prima fază a acestei culturi.

UN COMPLEXE ARCHEOLOGIQUE APPARTENANT A LA CULTURE COȚOFENI DÉCOUVERT A CEFĂ (DEPARTEMENT DE BIHOR)

(Résumé)

A l'occasion des travaux d'excavation faits dans les limites de la localité Cefa, au lieu appelé par les villageois „Feleștăniar“, a paru un entassement de matériaux contenant des vestiges céramiques, des os d'animaux calcinés, des coquilles d'escargots de terre brûlée, du charbon et des cendres. Les observations faites à l'occasion des opérations de sauvetage ont mené à la conclusion que les matériaux découverts constituent l'inventaire d'un trou ménagère ou d'un complexe rituel brûlé intentionnellement.

Cette découverte atteste la présence d'une population indoeuropéenne qui a véhiculé la culture Coțofeni a un endroit avancé vers l'ouest, dès la première phase de cette culture.

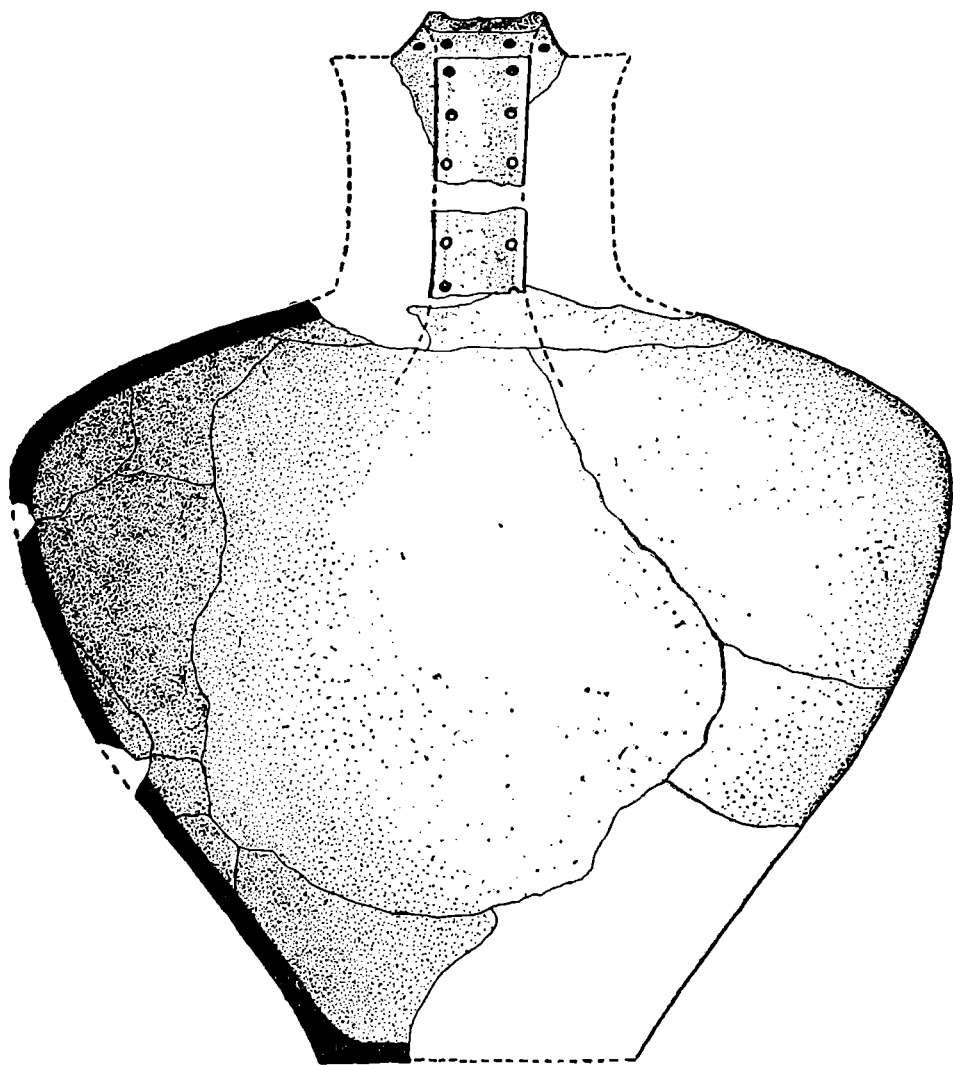
¹⁸ P. I. Roman, I. I. Némethi, *op. cit.*, p. 18—21.

¹⁹ *Ibidem*, pl. 24/3; 32/1; 34/14; 35/3, 4; 36/6; 37/1, 2; 42/4, 5.

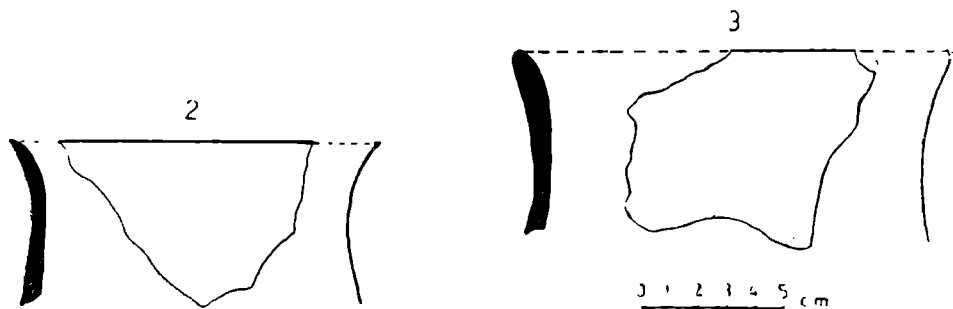
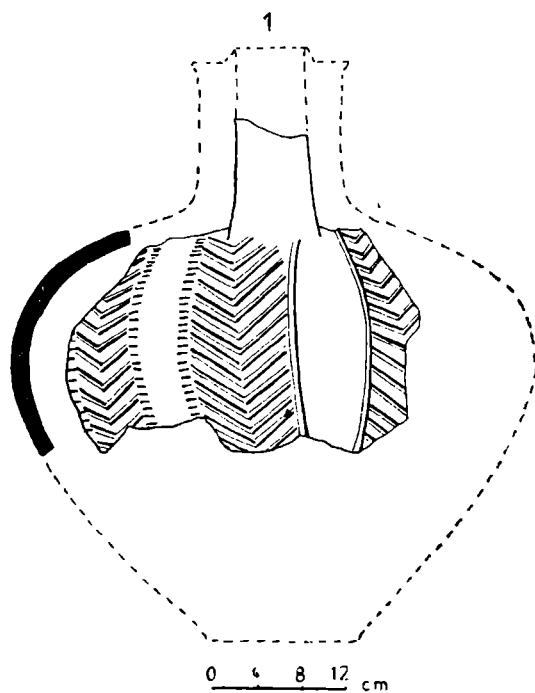
²⁰ S. Dumitrașcu, *Descoperiri arheologice din valea Crișului Negru și semnificația lor istorică*, în *Crisia*, XV, 1985, p. 56, 60—61 (hartă); Idem, *Descoperirile arheologice din valea Crișului Repede și semnificația lor istorică*, în *Crisia*, XVI, 1986, p. 693, 714—715 (hartă).

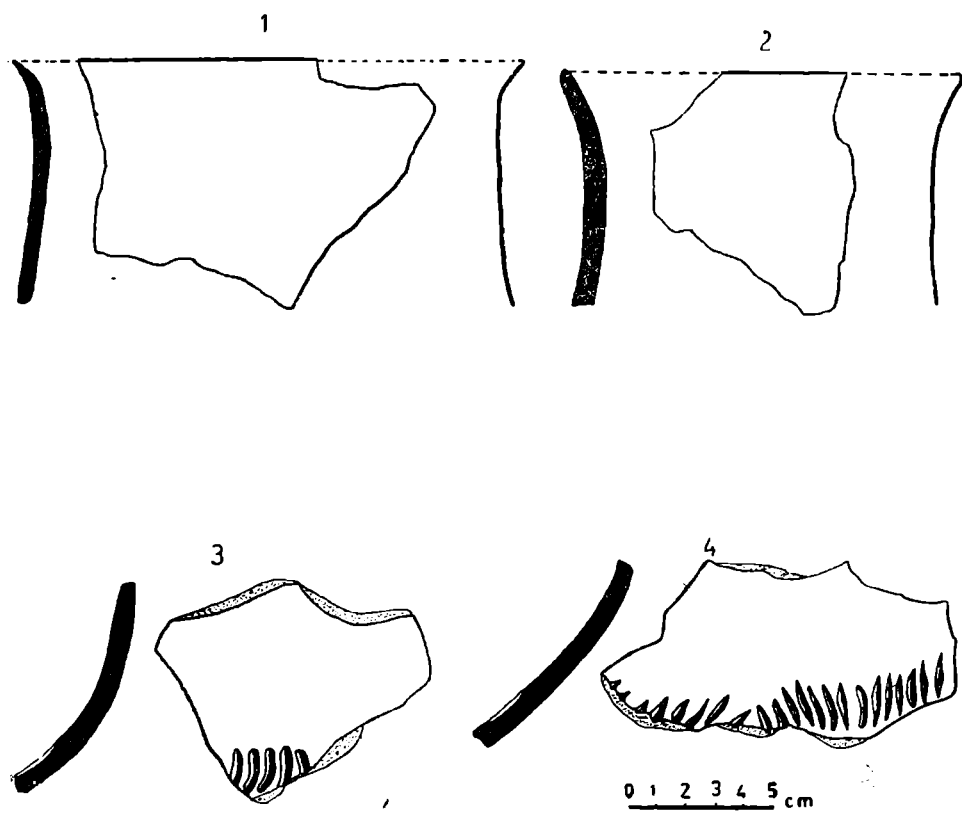
Planșa I.

Planșa II.

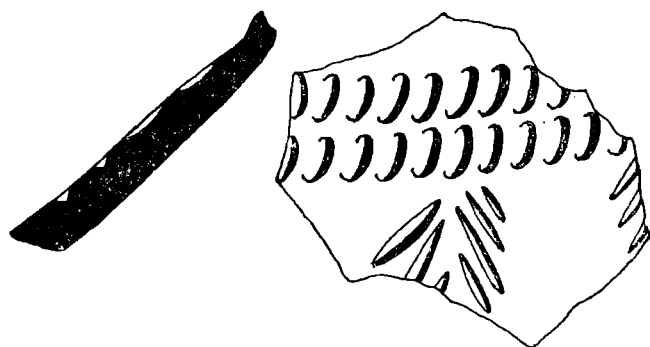

Planşa III.

Plaușă IV.

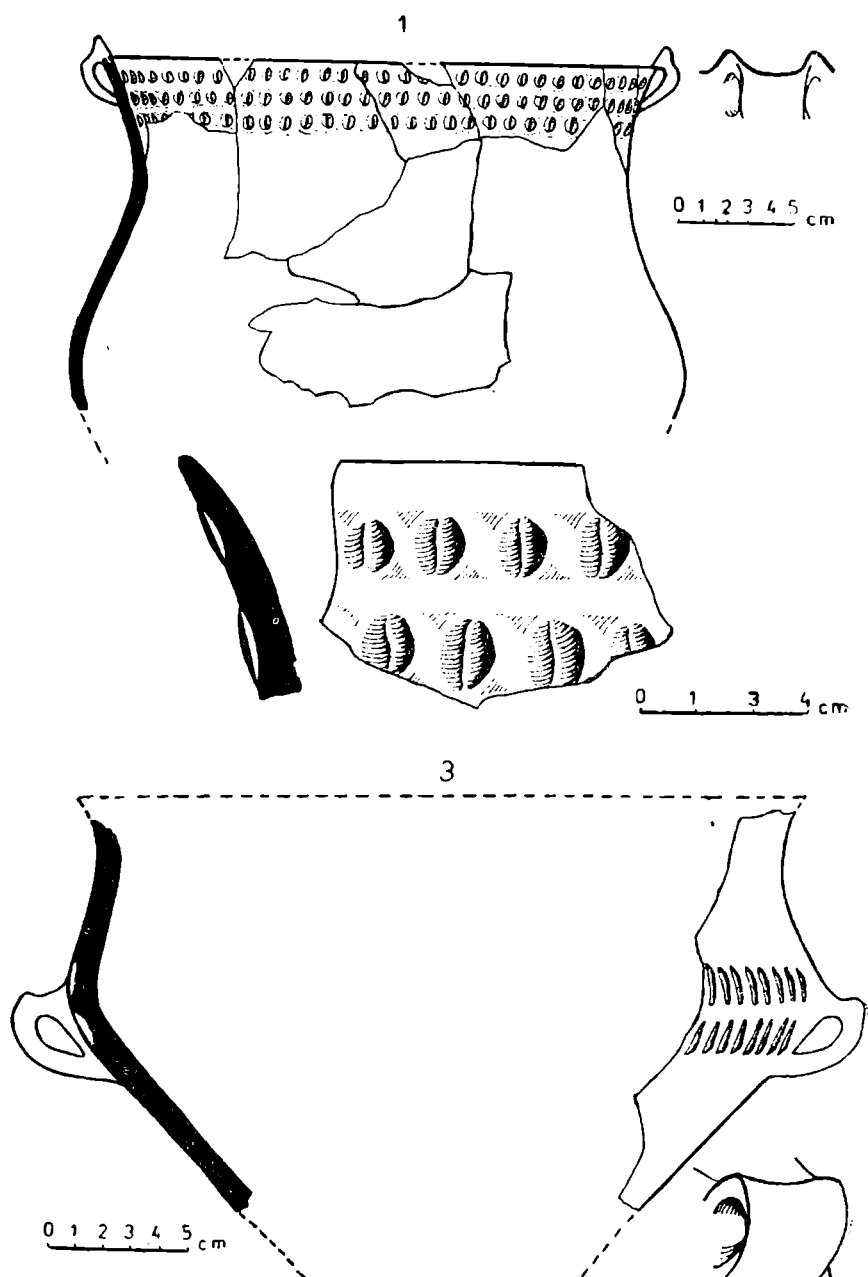

2

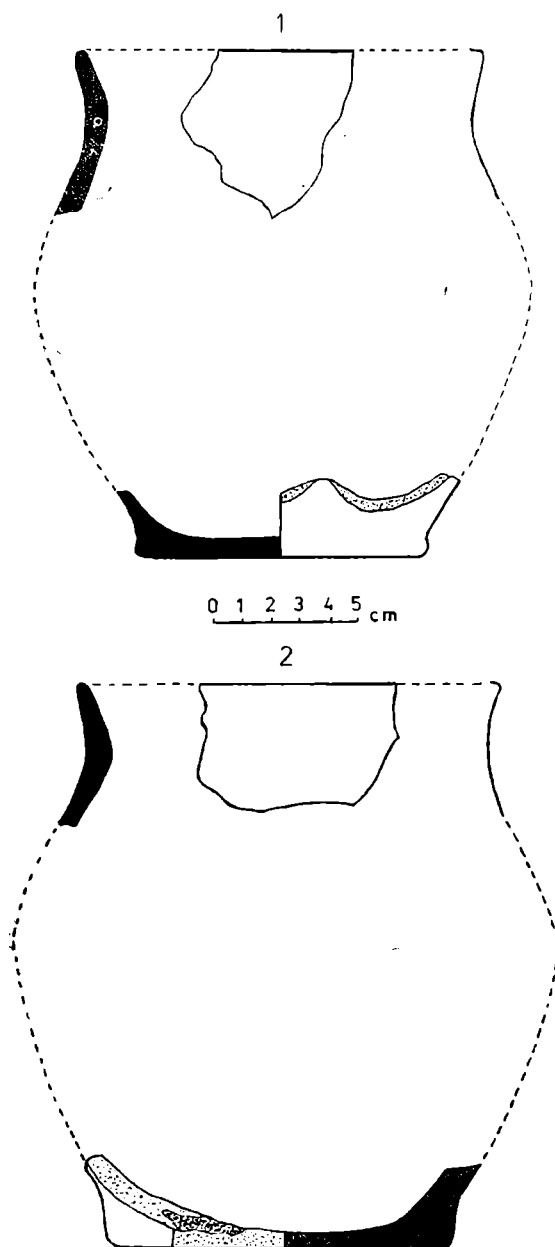

0 1 2 3 cm

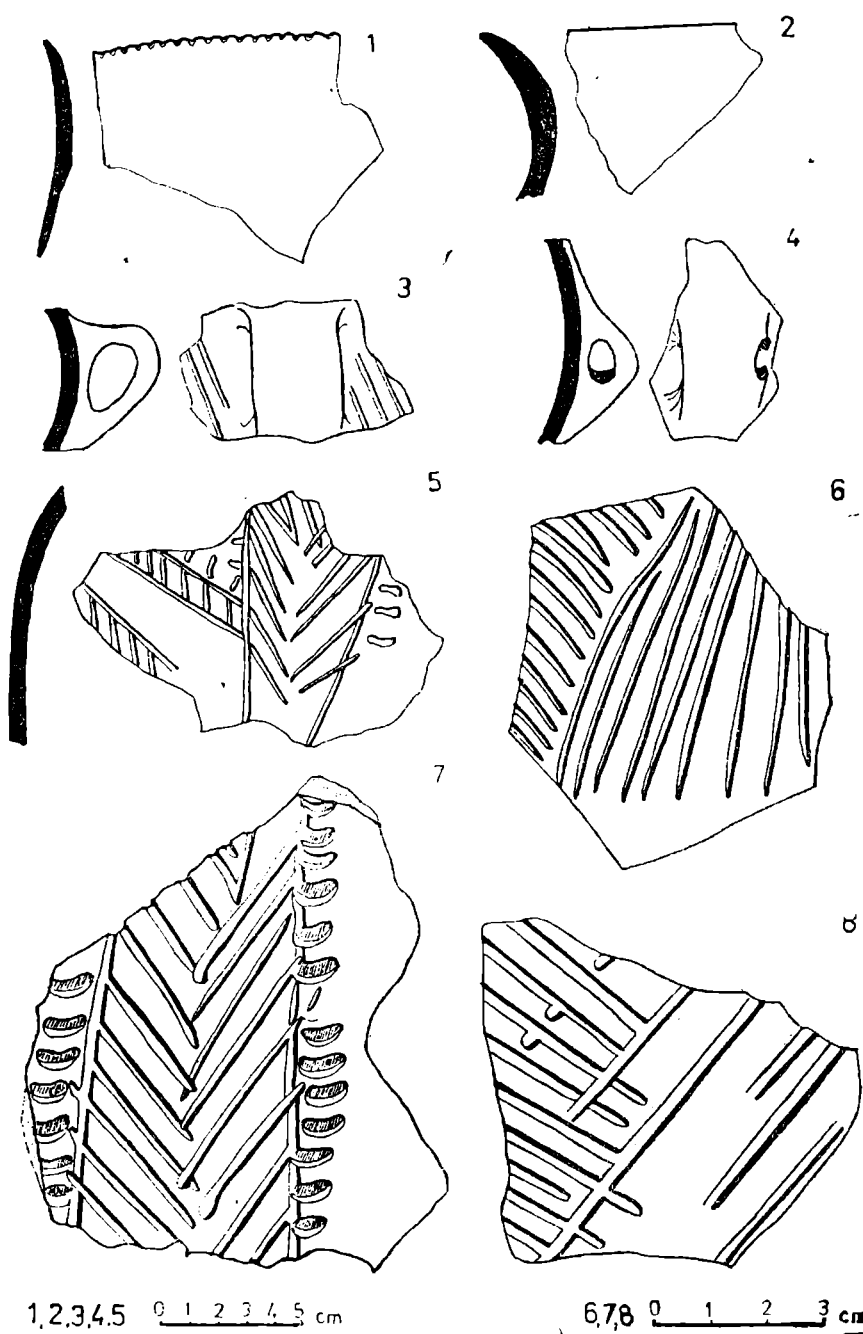
Planșa V.

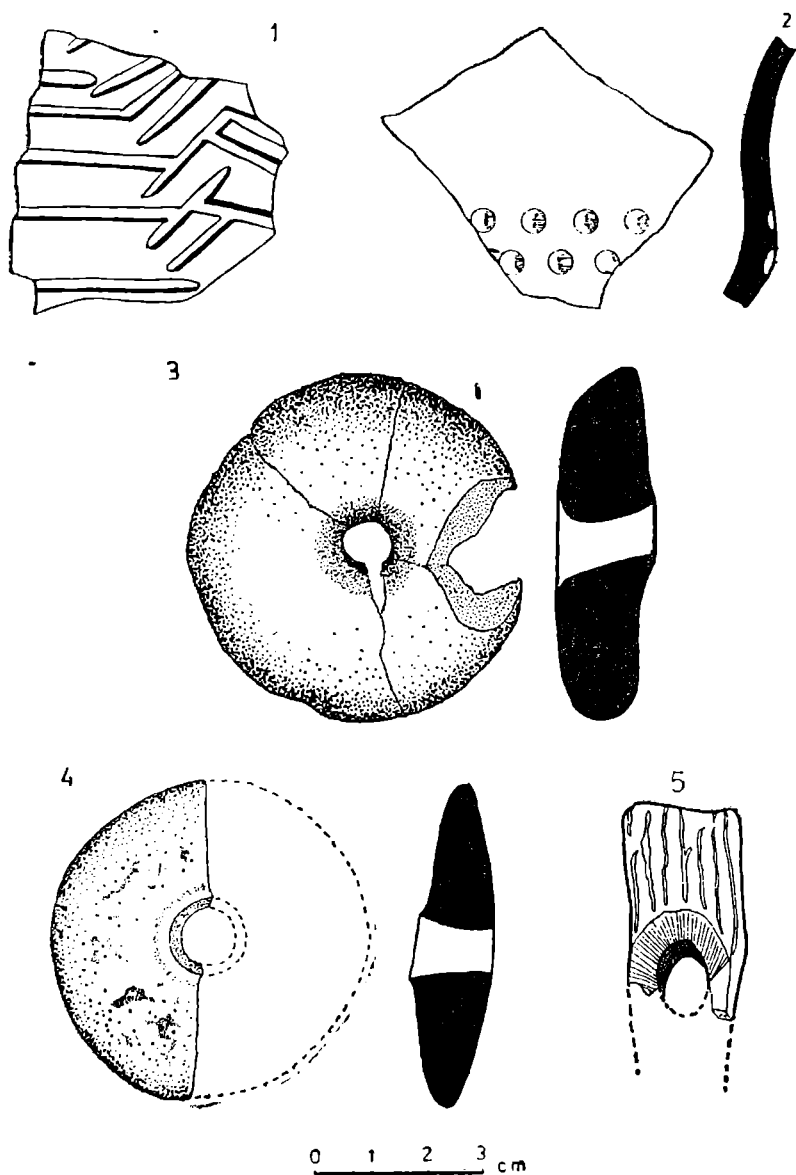
Planșa VI.

Planșa VII.

Planșa VIII.

Plasa IX.